

“Güler” Redifli Gazellerin Karşılaştırılması

Comparison of Ghazels with the Redif “Güler”

Kaplan ÜSTÜNER*

ÖZET

Divan şiirinin önemli bir tarafını oluşturan redif, gazelin bütününde ses ve âhenk açısından yarar sağladığı gibi, muhtevaya da önemli oranda katkı sağlamaktadır. Bu katkının daha iyi anlaşılabilmesi, müşterek redifli gazellerin tespit edilip karşılaştırılmasıyla mümkün olabilir.

Bu nedenle “güler” redifli gazeller, inceleme konusu seçilmiştir.

Araştırmalarımız sonucunda, Ahmedî, Ahmed Paşa, Necati Bey, Muhibbî, Âşık Çelebi, Pertev ve Enderunlu Hasan Yâver’in “güler” redifli gazel yazdığı tespit edilmiştir. Çalışmamızda, 14. yüzyılda bir, 15., 16. ve 18. yüzyıllarda ikişer tane olmak üzere tespit edilen toplam 7 “güler” redifli gazelin, muhteva ağırlıklı olmak üzere çeşitli açılardan karşılaştırılması yapılmıştır.

ANAHTAR KELİMELER

Karşılaştırmalı edebiyat, divan şiiri, redif, gazel.

ABSTRACT

Redif makes up an important part of Divan poetry. It is beneficial for rhythm and harmony with respect to the wholeness of a ghazel. It also contributes to the content. To understand this contribution, ghazels with common redifs must be detected and compared. For this reason ghazels with the redif “güler” are chosen as a topic of research.

As a result of researches it is understood that Ahmedî, Ahmed Paşa, Necati Bey, Muhibbî, Âşık Çelebi, Pertev and Enderunlu Hasan Yâver had written ghazels with the redif “güler”. There are seven ghazels of this kind. One of them belongs to the 14th century. There are two ghazels each belonging to the 15th, 16th and 18th centuries. This study aims to compare these ghazels in respect to different views mainly according to their contents.

KEY WORDS

Comparative literature, divan poetry, redif, ghazel.

* Yrd. Doç. Dr., Harran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.



Giriş

Bir karşılaştırmalı edebiyat çalışmasında, karşılaştırılan eserler konu, düşünce ya da biçim bakımından incelenir; ortak, benzer ve farklı yanlar tespit edilir (Aytaç 2001: 1).

Karşılaştırmalı edebiyatın konusu, millî ya da milletlerarası nitelikte olabilir. Yerli bir eseri yabancı bir eserle karşılaştırmak mümkün olabildiği gibi, yerli bir eseri farklı döneme ait başka bir yerli eserle karşılaştırmak da mümkündür. “Çünkü komparatistiğin esprisi, birden çok eseri çalışma konusu yapmakla bakiş açısını genişletmektir.” (Aytaç 2001: 72).

Prof. Dr. Gürsel Aytaç, karşılaştırmalı edebiyat yönteminin uygulanışında dikkat edilmesi gereken bazı hususları şöyle sıralamaktadır:

a. Karşılaştırmalı edebiyat incelemesi yapacak olan araştırmacı, yapacağı araştırmanın ‘giriş’inde keşfettiği ortak konunun ne olduğunu, bunu nasıl keşfettiğini belirtmekle işe başlar.

b. Karşılaştırmının objesi olan eserlerin incelenmesinden önce, o eserlerin yazarları hakkında tanıtıcı bilgiler verme, yine ilk ana bölümlerde yapılır.

c. İncelenen eserler farklı dönemlere aitse ortak konunun ve motiflerin işlemindeki edebî ve düşünsel akıma değin farklılıklar ortaya çıkarılır.

d. Ortak konu, motifler, tek tek incelenir; fakat, sonra mutlaka işlemlerindeki farklılıklar, uygulanan inceleme yöntemi çerçevesinde açıklanarak belli bir zemine oturtulur (Aytaç 2001: 77-78).

Karşılaştırmalı edebiyat biliminin ortaya koyduğu bu verilerden hareketle, yaklaşık altı yüzyıl boyunca bir çok şair tarafından ortaya konan ve ilk bakışta ortak bir benliğin eseri yahut yekpare bir şiir olarak görülen divan şiirinin öz ve içerik bakımından değişimi ve gelişimi, divan şairlerinin yazdıkları “güler” redifli gazellerin karşılaştırılması ve “gülme” motifi çerçevesinde incelenmesi suretiyle ortaya konacaktır.

Şiirin bütününde ses ve âhenk açısından önem arz eden ve anlam bakımından mısraların birbirleriyle olan ilgisini sağlayan redifler, karşılaştırılacak şiirlerin çokluğundan dolayı, bu çalışmada daha ziyade muhtevaya katkısı yönünden değerlendirilecektir.

Redif ve Muhteva

Divan şiirinin önemli bir tarafını oluşturan redif, mısra sonlarında asıl kafiye harfi olan reviden sonra gelen ek ya da kelimelerdir (Tâhirü'l-Mevlevî 1994: 122; Muallim Naci 2004: 76).

Redif, mısra sonlarında simetrik olarak tekrar edilmesiyle, içeriğin biçimlenmesinde belirleyici bir rol oynar. Şiiri, belirli bir kavram veya konu etrafında toplar. Şiirin cazibe merkezi olur. Konuyu, etrafında toplayan bir çağrışım merkezi görevini üstlenir. Redif olarak seçilen kelime beyitin anlamını, bir mknatısın demir parçalarını kendisine çektiği gibi, kendisine yöneltir. Şiirde asıl tema, kafiye ve redif olarak ortaya çıkar. Şairin ilhamını bunlar idare eder. Düşünce ve hayal, kafiye ve redifin mihveri etrafında kurulur. Duygu ve düşünceler, redif sayesinde bütünlük kazanır; şiirler, bu sayede daha etkili ve çekici hale gelir. Redif kelimesinin değişik anlamlarına yer verilmesiyle şiir, anlam zenginliğine kavuşur. Şair, duygu veya duyularının dünyasına bu iki unsurun imkânlarıyla girer. Şairin muhayyilesi, en geniş manasıyla redifli şiirlerde akseder (Muallim Naci 2004: 28; Tanpınar 1997: 20; Akün 1994: 402; Çavuşoğlu 2001: 296).

Her yeni redif, yeni bir mana âlemine açılmış bir yola benzer. Şairler, çoğu zaman bu yeni açılmış yoldan giderek, yani aynı redifi kullanarak değişik düşünceler, farklı hayaller sergileyerek kendi edebi kişiliklerini, bireysel üsluplarını ortaya koymaya çalışırlar. Nazireciliğin ağır bastığı divan şiirinde müşterek redifin kullanılmasıyla, aynı kültürden ve aynı estetik anlayıştan beslenen şairler, kullandıkları müşterek rediflerle şiirin diğer unsurları arasında öyle girift bir ağ oluştururlar ki kullandıkları ortak malzeme şahsileşir. Bir önceki şairde, sadece oyun olarak görülen bir redif kelime, daha sonraki şairlerde orijinal hayallere konu olabilmıştır (Tanpınar 1997: 20; Macit 1996: 95).

Divan şiirinde bir kelime yahut kelime grubunda dilin bütün imkânlarının yoklanılmaya çalışıldığı redifli şiirler, şairlerin hünerlerini gösteren bir mihenk taşı gibidir. Bir redif, şairlerin elinde işlene işlene zaman içerisinde en güzel ifadesini bulabilir (Tanpınar 1997: 21-22).

Redifler, Türk edebiyatında, ilk kez Uygur şiirinde eklerin tekrarı olarak görülmeye başlamış; *Dîvanü Lüğati't-Türk* ve *Kutadgu Bilig'de* ise daha da gelişmiştir (Horata 1998: 45).

Divan şiirinde kullanılan redifler, Arapça ve Farsça kelimelerden daha çok Türk dilinin malzemesi üzerine kurulmuştur. Özellikle de Türkçe fiil ve çekim-

lerinden seçilmiştir. Bu nedenle redifler, divan şiirinin yerli olduğu, Türkçe'nin ifade imkânlarını ve söyleyiş özelliklerini denediği bir tarafıdır (Akün 1994: 402).

İncelememize konu olan "güler" redifi de, Türkçe "gülmek" fiilinin geniş zaman çekiminden meydana gelmiştir.

Redif, sürekli tekrarlandığından, incelenen gazellerin anlam bakımından odak noktası ve cazibe merkezi "gülme" üzerinedir.

Gülme, bilindiği gibi, ses faktörünün de katılımıyla ortaya çıkan bir yüz ifadesidir. Birtakım fizyolojik ve psikolojik süreçlerin ürünüdür. İnsanın iç dünyasının dışa yansıyan görüntülerindedir.

Genel anlamda, dışa kapalı olarak değerlendirilen ve belli konular dışına çıkmadığı ileri sürülen divan şiirinin, fizyo-psikolojik bir olay olan gülmeye karşı, uzun tarihsel süreç içindeki bakış açısının tespit edilmesi ve karşılaştırılması; bu şiirin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

A. Gazellerin Metni, Türkiye Türkçesine Çevirisi ve Kısa Açıklaması

Bu çalışmada, divan şiirinin genel karakteristik özelliklerini yansıtacak nitelikte olduğu düşünülen ve hakkında bilimsel çalışma yapılmış yaklaşık 100 divan taranmıştır. Tarama sonucunda, divan şiirinde, 14. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar, yaklaşık beş yüzyıllık süreç içerisinde 7 şairin "güler" redifli gazel yazdığı tespit edilmiştir. Taranan divanların sayısının artması durumunda, bu sayının artabileceği düşünülebilir. Bugünkü bilgilerimize göre, "güler" redifli gazeli ilk defa Ahmedî yazmıştır; onu, daha sonra sırayla Ahmed Paşa, Necati Bey, Muhibbî, Âşık Çelebi, Pertev ve Enderunlu Hasan Yâver izlemiştir.

Çalışmamızın ilk bölümünde, kronolojik olarak sıralanan gazellerin metni, Türkiye Türkçesine çevirisi ve kısa açıklaması verilecektir. Gazellerin metnini, divanların bilimsel yayımlarından aldık. Bilimsel çalışmanın künyesini her gazelin sonunda kaydettik. Amacımız metin neşri olmadığından, gazelerde bilimsel transkripsiyon işaretlerini kullanmadık; ancak uzun ünlüleri gösterdik. Bütün gazellerin Türkiye Türkçesine çevirisi tarafımızdan yapılmıştır. Sadece Muhibbî'nin gazelinin çevirisinde Coşkun Ak'ın yaptığı çeviriden yararlanılmıştır. Gazeller, ayrıntılı olarak şerh edilmemiş; sadece konuyu aydınlatıcı temel noktalara değinilmiş ve kısa açıklamaları verilmiştir.

1. Ahmedî'nin Gazeli

a. Gazelin Metni

- 1 Gül ki rengi yüzünün bâğ u gülistâna güler
Şöyle kim zevki sözünün şekeristâna güler
- 2 Dudağın kim ana yâkût-ı revân dir yâkût
Bir güherdür ki dü-sad la'l-i Bedahşân'a güler
- 3 Sen gülicek dişün odından erir dürr-i Aden
Ağlayam ben gözümün kan yaşı ummâna güler
- 4 Bir nefes bâd-ı seher zülfüne irdi leb-i subh
Ol nefes râyihâsın tuyalı reyhâna güler
- 5 Zülfinün silsilesinde beni ser-geşte gören
Zihi sevdâ-zede diyü bu perîşâna güler
- 6 Şavkunun zevkini tuyan kişi cân mührini kor
Derdinün dürdini içen kişi dermâna güler
- 7 Ahmedî kıldı lebün vasfı-y-ıla dilini ter
Her sözi lâ-büd anun çeşme-i hayvâna güler (Akdoğan 1979: 431-432)

b. Gazelin Türkiye Türkçesine Çevirisi

1. Yüzünün rengi olan gül, bağ ve gül bahçesine güler. (Tatlı olan) sözünün zevki de, şeker kamışı tarlasına güler.
2. Yakut, dudağına "kırmızı şarap" der. Dudak, bir cevherdir ki, Bedahşân'ın yüzlerce kıymetli taşına güler.
3. (Ey sevgili!) Sen gülünce dişinin parlaklığından/ateşinden Aden incisi erir. Ben, ağladığımda gözlerimin kanlı yaşı, okyanusa/Umman denizine güler.
4. Seher rüzgârı, bir anda sevgilinin saçına erişti. Tan yeri, o an sevgilinin saçının kokusunu aldığı için, fesleğene güler.

5. (Sevgilinin) saçının zincirinde beni şaşkın vaziyette gören, “ne iyi sevda tutkunu” diye bu perişan âşığa güler.

6. (Ey sevgili!) Senin aşkının zevkini tadan kişi, can sevgisini bırakır. Derdinin tortusunu içen kişi dermana güler.

7. Ahmedî, sevgilinin dudağının niteliklerini anlatmakla üslubunu/dilini yeniledi. Şüphesiz, onun her sözü bengisuya güler.

c. Gazelin Kısa Açıklaması

Ahmedî'nin bu gazelinde, genel anlamda sevgilinin güzellik unsurları ve âşığın halleri anlatılmıştır. Sevgilinin yüzü, renk bakımından güle benzetilir ve ondan daha üstün tutulur. Onun yüzü, üstünlük psikolojisiyle bağ ve gül bahçesinde bulunan güllere güler. Sevgilinin ağzından çıkan sözler, şeker kamışı tarlasına güler. Çünkü onun sözleri, şekerden daha tatlıdır. Yakut ve cevher gibi olan sevgilinin dudağı, Bedahşan la'line güler. Sevgili gülünce, dişlerinin parlaklığından dolayı Aden incisi erimeye başlar. Sevgilinin dişi inciye teşbih edilir ve daha da yüceltilir. Âşık, ağladığı zaman çok fazla kanlı gözyaşı döker. Bundan dolayı, kanlı gözyaşları üstünlük psikolojisiyle okyanusa güler. Seher rüzgârı, sevgilinin saçına erişir. Tan yeri, onu koklayınca fesleğen çiçeğine gülmeye başlar. Sevgilinin saçının kokusu reyhana benzetilir ve ondan üstün tutulur. Âşığı, sevgilinin saçında şaşkın vaziyette gören, “ne iyi âşık” diyerek ona güler. Sevgilinin aşkının zevkini tadan âşık, kendini düşünmez ve can sevgisini bir tarafa bırakır. Derdin kaynağının sevgili merkezli olduğunu anlayan âşık, dermana güler. Çünkü âşık, sevgilinin derdinden dolayı mutludur. Şair, sevgilinin dudağının özelliklerini anlatmakla dilini geliştirmiş ve üslubunu yenilemiştir. Sevgilinin cana canlar katan dudağından çıkan her söz, bengisuya güler.

2. Ahmed Paşa'nın Gazeli

a. Gazelin Metni

- 1 Ağladuğumca ben ol şûh-ı sitem-kâr güler
Bir olup düşmen ile her nefes oynar güler
- 2 Subha dek her gece bülbül gibi feryâdumuzu
Müşkil ol kim işidüp ol yüzi gülzâr güler

- 3 Dostlar böyle m'olur dostluğun kâ'idesi
K'ağladuğın göricek yârınun ol yâr güler
- 4 Cân ferah olduğu dilden degül Allâh bilür
Düşmene karşı kılup gayreti nâ-çâr güler
- 5 Ahmed ağladuğıla âlemi gark eylediği
Bu ki gördükce anun hâlini ağyâr güler (Tarlan 1992: 167)

b. Gazelin Türkiye Türkçesine Çevirisi

1. O zalim sevgili, ağladığım sürece güler. Düşman ile bir olup her an oynar güler.
2. Her gece sabaha kadar bülbül gibi feryadımızı işiten ve yüzü gül bahçesini andıran sevgili, güler. Bu, acı veren bir durumdur.
3. Ey dostlar! Dost, dostunun ağladığını görünce güler. Dostluğun kuralı böyle mi olur?
4. Allah bilir, canın, düşmana karşı mutlu görünmesi gönülden/içten değildir. O, gayret edip çaresizce/istemededen güler.
5. Ahmet/Âşık, rakiplerin kendi haline güldüğünü görünce, daha da çok ağlayıp, bütün âlemi suya batırır.

c. Gazelin Kısa Açıklaması

Âşık, sevgilinin derdinden dolayı ağlar. Sevgili ise, âşığın ağladığı sürece güler. Ayrıca sevgili, rakipler ile bir olup her an oynayıp gülmesini sürdürür. Âşık, bülbüle benzetilir. Sevgilinin yüzü ise gül bahçesi olarak hayal edilir. Sevgili, âşığın bülbül gibi her gece sabahlara kadar feryat etmesine güler. Tezat olan bu durum, dayanılması güç bir durumdur. Dost, dostunun ağladığını görünce gülmeye başlar. Bu durum dostluğa sığmaz. Şair de, "Dostluğun kuralı böyle mi olur?" diye sorar. Gazelin 3. ve 4. beyitleri sosyal içeriklidir. İnsan, düşmana karşı içten sevgi beslemez; ona karşı istemededen, çaresizce güler. Şair/âşık, rakiplerin kendi haline güldüğünü görünce, ağlamasını daha da arttırır ve bütün dünyayı suya batırır.

3. Necati Bey'in Gazeli

a. Gazelin Metni

- 1 Fânî cihânda gerçi ki çok gonca-leb güler
Her kim gülerse gül gibi hep bî-sebeb güler
- 2 Baş götürürken iki omuzunda mâr-ı zülf
Dahhâk gibi lebleri nice acerb güler
- 3 Billâhi ey bahâr nice adldür bu kim
Bülbül hep ağlamakla geçer gonca hep güler
- 4 Germ olduğınca meclis-i uşşâk-ı mey-perest
Ashâb-ı şevk girye ider bî-edeb güler
- 5 Hürşîd-i rûzı şem'-i şeb-efrûzı n'eylesün
Bir hüsn ister ehl-i nazar rûz u şeb güler
- 6 Pervâne gerçi handesine şem'un aldanur
Bilmez anı ki çok kişi vakt-i gazab güler
- 7 Gülzâr-ı hüsn içinde açılır gül-i murâd
Her gonca-leb ki bûse idicek taleb güler
- 8 Ağlar Necâti hasret ü derd-i yâr ile
Bezm-i safâda husrev-i âlî-neseb güler (Tarlan 1997: 239-240)

b. Gazelin Türkiye Türkçesine Çevirisi

1. Her ne kadar geçici dünyada birçok gonca dudaklı gülerse de, gülenler, gül gibi sebepsiz güler.
2. (Sevgilinin) yılana benzeyen saçı, iki omzunda baş götürürken, dudakları Dahhak gibi ne kadar acayip, şaşılacak bir şekilde güler!
3. Ey bahar! Bülbül, vaktini hep ağlamakla geçirir; gonca ise her zaman güler! Allah için söyle! Bu nasıl adalettir?

4. İçki içen âşıkların meclisinde coşku arttıkça, neşe ehli ağlar edepsiz ise güler.

5. Nazar ehli, gündüzün güneşini ve geceyi aydınlatan mumu ne yapsın? Onlar, gece gündüz gülen bir güzellik ister.

6. Pervane, “Çoğu kişi öfke vakti güler.” gerçeğini bilmez; mumun gülmesine aldanır.

7. Her gonca dudaklı, öpücük isteyince güler; güzellik gül bahçesinde istek gülü açılır.

8. Necati, sevgilinin derdi ve özlemi ile ağlar. Eğlence meclisinde asil/yüce soylu sultan/sevgili güler.

c. Gazelin Kısa Açıklaması

İçinde yaşadığımız dünya geçicidir. Sevgili ise, gonca dudaklı olarak nitelenir. Bu dünyada birçok gonca dudaklı güler. Gül gibi gülenler, sebep olmadan, hiç yoktan güler. Dahhak, omuzlarında yılanbaşı şeklinde bir ur hâsıl olan ve bu yarayı tedavi etmek için her gün iki insanı öldürüp beyinlerini yiyen bir mitoloji kahramanının adıdır. Beyitte, sevgilinin saç, yılan benzeme mazmunu çerçevesinde kullanılır. Sevgili, dudağıyla, Dahhak gibi çok acayip, şaşılacak şekilde güler. Bülbül her zaman ağlamakla, gonca ise gülmekle vaktini geçirir. Adalet mevsimi olan bahara bu durumun sebebi sorulur. Âşıkların meclisinde neşe ve coşku arttıkça neşe ehli ağlar, edepsiz ise güler. Nazar ehli, gündüzün güneşini ve gecenin mumunu değil; gece gündüz güler vaziyette olan bir güzellik ister. Pervane, mumun gülmesine aldanır. Çünkü o, “çoğu insanın öfkelenmediği zaman güldüğü” gerçeğinden habersizdir. Gonca dudaklı güzeller, âşıklar tarafından öpücük istenince güler. Şair/âşık, sevgilinin derdi ve hasretiyle ağlarken, asalet sahibi sevgili ise güler.

4. Muhibbî'nin Gazeli

a. Gazelin Metni

1 Her kaçan bād-ı sabâdan açıluban gül güler
Nâle eyler karşusunda sanmanız bülbül güler

2 Mevsim-i gül ıyş eyyâmı irişdi sâkiyâ
Elüne alsan sürâhi eyleyüp kulkul güler

- 3 Gül yüzünün üzre kaçan dökülür sümbüllerün
Boynuna asıluban şâdân olup kâkül güler
- 4 Virme dil dünyâya ol gösterür mihr ü vefâ
Sonra cevri eyler sana giryân olursın ol güler
- 5 Ey Muhibbî saç ağardı cürmün al insâfa gel
Sana hâlünü gören âkil bulur bir yol güler (Ak 1987: 327)

b. Gazelin Türkiye Türkçesine Çevirisi

1. Gül, her zaman saba rüzgârı vasıtasıyla açılınca güler. Bülbül, gülün gülüşü karşısında güldüğünü sanmayın, ağlar.
2. Ey içki sunan güzel! Gül/bahar mevsimi, yeme içme günleri geldi. Eline sürahi alsan, o, “kulkul” sesi çıkarıp güler.
3. (Ey sevgili!) Sümbüllerin, gül yüzünün üzerine dökülüp boynuna asılınca, kâkül, mutlu olup güler.
4. (Ey insan!) Dünyaya gönül verme! O, önce sevgi ve vefa gösterir; sonra eza ve cefa eder. Sen ağlarsın, o güler.
5. Ey Muhibbî! Saç ağardı! Suçunu al/itiraf et! İnsafa gel! Senin halini gören akıllı, bir yol bulur, sana güler!

c. Gazelin Kısa Açıklaması

Gül, her zaman saba rüzgârı vasıtasıyla açılınca güler. Bülbül ise gülün gülüşü karşısında gülmez, bilakis ağlar. Yeme içme ve eğlence zamanı olan bahar mevsimi gelmiştir. Bu mevsimde sürahiden dökülen şarap dahi güler. Sevgilin yüzü gül, saç da sümbül olarak hayal edilir. Sümbüller, yüze doğru sarkınca, kâkül sevincinden güler. Dünya, insana önce sevgi ve vefa gösterir, sonra da eziyet eder. O vakit, insan ağlar, dünya ise güler. Bu sebeple dünyaya gönül bağlamamalıdır. Son beyitte, şair kendisine seslenir. Yaşlılığın belirtisi olan saç ağarmaya başlamıştır. İnsan, ömrünün sonlarına doğru da olsa hatalarını görmeli ve iyilik yoluna gitmeye çalışmalıdır. Yoksa akli başında olan insanlar, bir yolunu bulup ona gülerler.

5. Âşık Çelebi'nin Gazeli

a. Gazelin Metni

- 1 Sanmanuz ağlar müselmân hâlüme kâfir güler
Kâfir ağlar böyle kalursam bana itler güler
- 2 N'ola gülsem âhiretde dünyede çok ağladum
Düşde ağlayan kişi uyanıca diler güler
- 3 Şöyle rüsvây eyledi aşkun beni âlemde kim
Bana güler sanurum âlemde görsem her güler
- 4 Diş sırtmaz ağız açmaz gonca gibi bana yâr
Salınur gül gibi ammâ hâr ile oynar güler
- 5 Bâğdan gitmez bahâr u dîde mîr-i âşıkân
Aşkını Âşık da terk itmez ger ağlar ger güler (Hançerlioğlu 1988: 219-220)

b. Gazelin Türkiye Türkçesine Çevirisi

1. Halime müslüman ağlar da kâfir güler sanmayınız. Böyle kalırsam bana kâfir ağlar köpekler güler.
2. Dünyada çok ağladım! Ahirette gülsem ne olur? "Rüyada ağlayan kişi uyanınca güler." derler.
3. (Ey sevgili!) Aşkını, beni âlemde öyle rezil rüsva etti ki, gülen kimi görsem bana gülüyor sanırım.
4. Sevgili, gonca gibi bana ağız açmaz, diş sırtmaz. Gül gibi salınır; ama diken ile oynar güler.
5. Bahçeden bahar, horozibiği çiçeğinden göz gitmez. Âşık Çelebi, ağlayıp gülse de aşkını terk etmez.

c. Gazelin Kısa Açıklaması

Âşığın hali, çektiği acılardan dolayı çok kötü vaziyettedir. Bu durum karşısında müslüman ağlar da kâfir güler gibi yanlış bir düşünceye sahip olunmasın.

Âşığın bu kötü hali devam ederse kâfir ağlar, köpekler gülmeye başlar. Dünya bir rüya âlemi, ahiret ise o rüyadan uyanma yeri yahut uyanıklık âlemi olarak tasavvur edilir. Şair, dünyada çok ağladığından dolayı ahirette gülmeyi arzular. Çünkü, rüyasında ağlayan kişinin uykudan uyanınca güldüğü şeklindeki bir rüya yorumu bulunur. Âşık, aşkıdan dolayı öyle rezil rüsva bir hale düşmüştür ki gülen kimi görse kendine güldüğünü zanneder. Gül olarak hayal edilen sevgili, âşık ile hiç konuşmaz ve ona gülmez; ama diken gibi düşünülen rakip ile oynayıp güler. Bahçede bahar havası, horozibiği çiçeğinden göz eksik olmaz. Mîr-i âşıkân/horozibiği, anayurdu Güney Asya olan bir süs bitkisidir. Yaz aylarında genellikle kırmızı renkte, bazen sarı ya da beyaz renkte açan çiçekleri, toplu halde olup horozların ibiğine benzer bir görüntü oluştururlar. Âşık, ağlasa da gülse de aşkını asla terk etmez.

6-Pertev'in Gazeli

a. Gazelin Metni

- 1 Mey-keşân meclisde giryân olsa câm-ı mül güler
Bâde-i eşkin sürâhîler döker kulkul güler
- 2 Nâle-i ney gibi dinler yâr yârün derdini
Böyledür ahvâl-i âlem bülbül ağlar gül güler
- 3 Nâle vü feryâd-ı masnû'um eser itmiş diyü
Eşk-i çeşmüm gül sanup şeb-nemleri bülbül güler
- 4 Zülf-i yâri bâğda reyhâna tercîh itseler
Gülme şânından degülken ol söze sünbül güler
- 5 Devr-i Âdem'den berü Pertev bu hâlet böyledür
Âşık-ı zâr eyler efgân dil-ber-i şen-gül güler (Bektaş 2007: 232)

b. Gazelin Türkiye Türkçesine Çevirisi

1. Şarap içenler, mecliste ağlasa, içki kadehi güler. Gözyaşı şarabını döken sürâhiler, kulkul şeklinde kahkaha sesleri ile güler.
2. Dost dostun derdini ney iniltisi gibi dinler. Dünyanın hali böyledir: Bülbül ağlar gül güler.

3. Gözyaşım, feryat ve iniltilerim ustalıklarla yapılmış diye, bülbül, çiğ tanelerini gül zannedip güler.

4. “Sevgilinin saçını, bahçede, fesleğene tercih etseler.” sözüne gülme âdeti olmayan sümbül dahi güler.

5. Pertev! Âdem zamanından beri bu durum böyledir: Zavallı âşık feryat eder, güler yüzlü güzel güler.

c. Gazelin Kısa Açıklaması

Şarap içenler, mecliste ağlasalar, içki kadehleri güler. Gözyaşı şarabını döken sürahiler de, çıkardığı seslerle adeta kahkahalarla güler. Bülbüller ağlar; güller güler. Dünyanın hali böyledir. Bülbül, çiğ tanelerini gül zannedip güler. “Sevgilinin saçını, bahçede, fesleğene tercih etseler.” cümlesine, gülme alışkanlığı olmayan sümbül dahi güler. Âşıklar ağlar, güzeller güler. Bu durum Âdem peygamber zamanından beri böyledir.

7. Enderunlu Hasan Yaver’in Gazeli

a. Gazelin Metni

- 1 Her kaçan kim ağladup uşşâkını cânân güler
Bülbülün giryân idüp sankim gül-i handân güler
- 2 Gülse eşk-i çeşmümi gördükde ol dil-ber ne var
Kûhlarda cûlar ağlar kebg-i kûhsârân güler
- 3 Güldürür uşşâk-ı zârı şevk-ı aşk-ı dil-berân
Şem’-i bezmün sûzına pervâneler pinhân güler
- 4 Jâlelerle dîdesi nemnâk olunca güllerün
Kahkaha ile gülistân içre san murgân güler
- 5 Yâverâ hâl-i gül ü bülbül gelür hep yâduma
Her kaçan kim ağladup uşşâkını cânân güler (Üstüner 2010: 104)

b. Gazelin Türkiye Türkçesine Çevirisi

1. Sevgilinin, her zaman âşıklarını ağlatıp kendisinin gülmesi; sanki gülen gülün, bülbüle gözyaşı döktürüp kendisinin gülmesi gibidir.

2. Dağlarda ırmaklar ağlar; orada bulunan keklükler ise güler. O sevgili de, gözlerimden akan yaşları görünce gülse ne olur?

3. Gönül alan güzellerin aşkının şevki, ağlayan âşıkları güldürür. Pervaneler, meclisin mumunun alevine gizlice gülerler.

4. Güllerin gözü çiğ taneleriyle ıslanınca, kuşlar, sanki gül bahçesinde kahkaha ile güler.

5. Ey Yâver! Sevgiliyi, her ne zaman âşıklarını ağlatıp kendisini güler vaziyette görünce, aklıma hep gül ve bülbülün hali gelir.

c. Gazelin Kısa Açıklaması

Sevgili, her zaman âşıklarını ağlatıp kendisi güler. Gül de bülbüle gözyaşı döktürüp kendisi güler. Dağlarda ırmakların akması, onların ağlaması; keklüklerin ötüşü ise gülmesi olarak hayal edilir. Âşıklar dağlar gibi gözyaşı döker. Sevgili de keklük gibi gülse ne olur? Pervaneler, mecliste yanan mumun alevine gizlice güler. Güzellerin aşkının coşkusu da ağlayan âşıkları güldürür. Güllerin üzerinde oluşan çiğ taneleri, güllerin gözlerinin ıslanması şeklinde düşünülür. Bu durum karşısında, gül bahçesindeki kuşlar adeta kahkaha ile güler. Sevgilinin, âşıklarını ağlatıp kendisinin gülmesi hayali, hatıra gül ve bülbülü getirir.

B. Gazellerin Şairleri Açısından Karşılaştırılması

Bu bölümde, önce “güler” redifli gazel yazan şairlerin hayatı, edebi kişilikleri ve eserleri özetlenecek, daha sonra da benzer ve farklı yönleri karşılaştırılacaktır.

1. Ahmedî (1334/5-1412/3)

Asıl adı İbrahim, lakabı Taceddin, babasının adı Hızır’dır. Şiirlerinde Ahmedî mahlasını kullanmıştır. Sivaslı veya Kütahyalıdır. Kütahya’da okuduktan sonra Mısır’a giderek çeşitli alanlarda öğrenim görmüştür. Anadolu’ya dönüşünde Germiyan beyi Süleyman Şah’a intisap etmiştir. Yıldırım Bayezid’in hizmetinde bulunmuş, onun mağlubiyeti üzerine Timur’un yanında kalmıştır. Daha sonra, Şehzade Emir Süleyman’ın yanında Edirne’de bulunan şair, ömrünün son zamanlarını Çelebi Mehmed’in hizmetinde geçirmiştir.

Ahmedî, 14. yüzyılın çok sayıda eser vermiş âlim şairlerindendir. Şair, divan şiirinin Hoca Dehhani'den sonra Kadı Burhaneddin ile birlikte esas kurucusu olarak kabul edilmektedir. Şiirlerinde aşk, şarap ve bahar gibi konuları işlemiş; tasavvufun etkisi altında kalmıştır. Eserleri: Divan, İskender-name, Cemşid ü Hurşid, Tervihü'l-Ervah, Mirkatü'l-Edeb, Mîzânü'l-Edeb, Mi'yârü'l-Edeb, Bedâiyü's-Sihr fî-Sanayi's-Şi'r, Tevârîh-i Mülûk-ı Âl-i Osman (Mazıoğlu 1983: 91-92; Kut 1989: 165-167; Mengi 1994: 83-87; Şentürk 2004: 130-132).

2. Ahmed Paşa (ö. 1497)

Ahmed Paşa, Edirnelidir. Babası II. Murad dönemi kazaskerlerinden Veliyüddin Efendi'dir. Babasının devletin ileri gelenlerinden olması ve kültürlü olmasından dolayı Ahmed Paşa iyi bir öğrenim görmüştür. Bursa'da müderris, daha sonra da Edirne'de kadı olmuştur. Fatih Sultan Mehmed'in tahta geçmesinden sonra Ahmed Paşa, Fatih'in büyük takdirini kazanmış, onun saltanatı döneminde önce kazasker, daha sonra yakın arkadaşı ve hocası olmuş, vezirlik payesini elde etmiştir. Bir hatası yüzünden itibarını kaybeden şair, affedilerek Bursa'da Muradiye, Orhan ve Emir Sultan vakıflarına müteveli olarak gönderilmiştir. II. Bayezid döneminde yeniden sarayın iltifatını kazanarak Bursa sancağ beyliğine atanmıştır. 1497 yılında Bursa'da ölmüştür.

Zeki, nüktedan ve ince bir şair olan Ahmed Paşa, daha hayattayken "sultanü's-şu'arâ" unvanını kazanmıştır. İran şairleri ve Ali Şir Nevayî'ye nazireler yazarak onların bazı buluşlarını şiirlerinde kullanmak ve Farsça'nın fazlasıyla etkisinde kalmakla eleştirilmiştir. Ahmed Paşa, Türk edebiyatındaki "tanzir" yani nazire yazma geleneğinin önde gelen temsilcilerindendir. Kendisinden önceki şairlerden yararlanmakla birlikte çoğunlukla örnek aldıklarından daha güzellerini yazabilmiştir. Ahmed Paşa, özellikle kaside alanında bu yüzyılın en büyük şairi kabul edilir. Şiirlerinde daha çok beşeri aşk konusunu işleyen Ahmed Paşa, divan şiirinin bütün inceliklerini şiirlerinde ustaca kullanmıştır. İnce ve derin hayalleri, canlı tasvirleri, ustalıklı mazmunları, başarılı vezin kullanımı, âhenkli ve akıcı anlatımı ile dikkat çeker. Şiirleri âhenkli ve kusursuzdur. Zarif üslûbu, temiz lisanı, zengin hayali sayesinde Şeyhî'den sonra Türk şiirinin en büyük siması olarak telâkki edilmiştir. Şöhreti, Anadolu sahasının dışında Orta Asya'da Herat'a kadar ulaşmıştır. Şairin Türkçe Divan'ı vardır (Mazıoğlu 1983: 102-103; Tarlan 1992: 11-18; Kut 1989a: 111-112; Mengi 1994: 110-112; Şentürk 2004: 179-181; Macit 2006: 29-30).

3. Necati Bey (ö. 1509)

Asıl adı İsa olan Necati Bey'in doğum yeri ve tarihi bilinmiyor. Onun bir devşirme çocuğuyken Edirneli bir hanım tarafından evlatlık alındığı rivayet edilmektedir. Necati Bey, iyi bir eğitim görmekle birlikte, şiir ve nesir yazmaya heves ederek tahsilini yarıda bırakmıştır. Gençliğini Kastamonu'da geçiren şair, ismini ilk olarak burada duyurmaya başlamıştır. Necati Bey, bir süre sonra da İstanbul'a gelerek şairlikteki kudretini Fatih'e duyurmayı başarmış ve divan katibi olarak tayin edilmiştir. Şair, esas şöhretini II. Bayezid döneminde kazanmıştır. II. Bayezid tarafından korunmuş olan Necati, şehzade Abdullah'ın Karaman valiliği sırasında ona divan kâtipliği yapmış, onun ölümünden sonra da Manisa'da sancak beyi olan şehzade Mahmud'a nişancılık yapmıştır. Şair, devlet hizmetinden elini çektikten sonra, ömrünün son yıllarını İstanbul'da geçirmiştir.

Necati Bey, Divan şiirine millî bir kimlik kazandıran ve Türk şairlerini İranlı şairlerin küçük görmelerinden kurtaran bir şahsiyet olarak nitelenmiştir. Divan şiirinin temellerini koyanlardan biri olan Necati Bey, bu sebeple devrinde "husrev-i Rûm" olarak anılmıştır. Atasözü, deyim ve halk söyleyişlerine yoğunlukla yer verilen şiirlerinde, Türkçe'nin doğallığı hissedilir. Gazellerinin konusu, daha çok rindane ve âşıkane'dir. Şairin dilindeki sadelik ve rahatlık, hayallerindeki incelik ve duygularındaki içtenlik dikkat çeker. Şairin Türkçe Divan'ı vardır (Mazıoğlu 1983: 103; Tarlan 1997: XV-XXVIII; Çavuşoğlu 2001: 17-29; Mengi 1994: 112-114; Şentürk 2004: 181-183; Macit 2006: 33-34).

4. Muhibbî (1495-1566)

Muhibbî mahlasıyla şiir yazan Kanuni Sultan Süleyman, Osmanlı Devleti'nin onuncu padişahıdır. Babası Yavuz Sultan Selim öldükten sonra tahta geçerek kırk altı yıl padişahlık yapmıştır. Kanuni, devlet idaresinde gösterdiği başarının yanı sıra bilim ve sanatın gelişmesi için de çaba göstermiş, bilim adamlarını ve sanatçıları korumuştur.

Şiirlerinde bir padişaktan çok sıradan bir insan gibi görünen Muhibbî, aşk ıstırabı, kanaat, tevazu, felekten şikâyet gibi diğer şairlerin işlediği konuları işlemiştir. Muhibbî'nin şiirlerinde gurur, büyüklenme gibi duygular görülmez. Şair, daha çok fakirlikten, kimsesizlikten, sevgilinin vefasızlığından ve kadrinin bilinmediğinden şikâyet eder. Bazı gazellerinde görülen aksaklıklara karşılık, şiirlerinin önemli bir kısmı son derece ustaca söylenmiştir. Şiirleri inceden inceleme işlenmiş hayaller ve söz oyunları ile doludur. Muhibbî, Zati'den sonra en çok

gazel yazan şairlerdendir. Şairin Türkçe ve Farsça Divan'ı vardır (Ak 1987: 1-28; Mengi 1994: 165-166; Şentürk 2004: 278-279).

5. Âşık Çelebi (1520-1572)

Asıl adı Pir Mehmed'dir. 1520 yılında Prizren'de dünyaya gelmiştir. Şiirlerinde "Âşık" mahlasını kullanmıştır. Meşhur ve nüfuzlu bir sülaleden gelir. Küçük yaşta anne ve babasını kaybeden Âşık Çelebi, dedesinin desteğiyle eğitime başladı. 1535'de geldiği İstanbul'da devrin ünlü hocalarından ders alarak çok iyi bir eğitim gördü. İstanbul'da devrin tanınmış şair ve âlimleriyle tanışma imkânına sahip oldu. Hayatının büyük bir kısmını çeşitli kadılıklarda geçiren Âşık Çelebi, bu meslekte çok sıkıntı çekmiş ve hiç memnun olmamıştır. Üsküp'te 1572'de vefat etmiştir.

Âşık Çelebi daha çok nesriyle tanınmışsa da şair olarak da incelenmeye değerdir. Şiirlerinde yerli nitelikler dikkat çeker. Aşk, güzeller ve tabiat tasvirleri şiirlerinin ana konusunu teşkil eder. Eserleri: Divan, Meşâirü'ş-Şuara, Ravzatü'ş-Şüheda, Şakâyıku'n-Numaniyye Tercümesi, Şerh-i Hadis-i Erbain ((Hançerlioğlu 1988: 6-41; İsen 2002: 48-51).

6. Pertev (1746-1808)

Asıl adı Muhammed'dir. İstanbul'da 1746 yılında doğmuştur. Babasının görevinden dolayı "Muvakkit-zâde", kendi görevinden dolayı da "Vakanüvis" olarak anılmıştır. Düzenli bir eğitim görmemiştir. 15-16 yaşlarında iken 1761/2 yılında Hoca Neşet'e intisap etmiştir. Şair, önce Nuri mahlasını, daha sonra hocasının verdiği Pertev mahlasını kullanmıştır. Çeşitli memuriyetlerde bulunmuştur. 1807/8 yılında Edirne'de ölmüştür.

Pertev, şiir üzerinde kafa yoran bir şairdir. Şaire göre, sadece zevk ve sefa, şiir için yeterli değildir. Onda insanı etkileyen, yakıcı, hassas duygular olmalıdır. Çünkü şiir kalbe ait bir maceradır. Pertev, Nedim gibi beşeri aşk şiirleri söylemiştir. Şiirlerinde sosyal hayattan izler bulunur. Atasözü ve deyimlere çok yer verilmiştir. Şair, klasik estetiğe uygun, özenle yazılmış, lirik ve külfetsiz gazeller yazmıştır. Şairin Türkçe Divan'ı vardır (Horata 2006: 516-517; Bektaş 2007: 5-27).

7. Enderunlu Hasan Yâver (1765-1797/8?)

Şairin asıl adı Hasan'dır. Şiirlerinde Yâver mahlasını kullanmıştır. 1765 yılında doğmuştur. Babası Enderun'da yetişmiş, Silahdar Abdurrahman Ağa'dır.

1790'da padişahın ihsanıyla Enderun kademelerinin sonuncusu olan Has Oda'ya kadar yükseltilmiştir. Şair, Sultan III. Selim zamanında güzel günler geçirmiştir. Şiire hevesli ve yetenekli bir genç olan Hasan, devrin şairlerinden şiire dair yardım görmüştür. Ömrünün sonlarını hastalıkla geçiren şair, yüzyılın sonunda vefat etmiştir.

Enderun'da yetişen ve genç yaşta hayata veda eden şair, çok fazla tanınmamıştır. Yalın ve duru bir üslubu olan Yâver, mazmunları yerli yerinde kullanmıştır. Kendine özgü beğenilen bir tarzı vardır. Şiirlerini, kılı kırk yararcasına bir hayal ile halı gibi dokumuştur. Belagat örneği sayılabilecek, parlak ve gönle hoş gelen şiirler yazmıştır. Nedim gibi beşeri aşk muhtevalı şiirler kaleme almıştır. Eserleri: Divan, Fenniyye-i Eş'âr, Gül-i Sad-berg (Üstüner 2010: 5-19).

Benzerlikler ve Farklılıklar

Karşılaştırmaya konu olan şairlerden bazıları, farklı şehirlerde dünyaya gelmiş olsalar da, hayatlarının belirli dönemlerinde İstanbul'da yaşamış olmaları bakımından benzerlik gösterirler. İstanbul'un cazibe merkezi olması, bu şairleri de kendisine çekmiştir. Şairler, müretteb Türkçe divan sahibi olma konusunda benzerlik gösterirler. Şairlerin şiirlerinde işledikleri temalar, daha ziyade din dışı konular olması bakımından ortak özellik taşırlar.

Şairler arasında, yukarıdaki benzerlikler yanında birçok farklılıklar da bulunmaktadır. İlk olarak, şairlerin yaşadığı yüzyıllar farklıdır. Ahmedî 14. yüzyılda, Ahmed Paşa ve Necati Bey 15. yüzyılda, Muhibbî ve Âşık Çelebi 16. yüzyılda, Pertev ve Enderunlu Hasan Yâver ise 18. yüzyılda yaşamışlardır. Doğdukları yerler de farklıdır. Ahmedî Sivas veya Kütahya'da, Ahmed Paşa, Edirne'de, Âşık Çelebi Prizren'de, Muhibbî, Pertev ve Yâver İstanbul'da doğmuştur. Necati Bey'in doğum yeri ise bilinmemektedir. Bazı şairlerin doğum tarihleri belli değildir. Şairlerin, dünyada sürdükleri ömürler de farklıdır. Şairler, farklı eğitim düzeyine sahiptirler. Bazı şairlerin divandan başka eserleri de vardır. Örneğin, Âşık Çelebi daha çok şairler tezkiresiyle tanınmıştır. Şairler, çeşitli görevlerde bulunmuşlardır. Meslekleri farklıdır. Örneğin Muhibbî, padişaktır.

C. Gazellerin Edebi Çevre ve Dönemleri Açısından Karşılaştırılması

(Benzerlikler ve Farklılıklar)

Şairlerin yaşadıkları yerler ve içinde buldukları kültürel ortamlar dikkate alınrsa, yukarıdaki gazeller, Osmanlı-Türk kültürünün hâkim olduğu İstanbul'da yazıldıkları düşünülebilir. Zira şairler, belli dönemlerde de olsa İstan-

bul'da bulunmuşlardır. Şiirlerin, İstanbul'un zengin kültür ortamında yazılma olasılığından başka, edebi çevre bakımından benzerlik görünmemektedir.

"Güler" redifli gazeller arasında, yazıldıkları edebi çevre ve dönem açısından belirgin farklılıklar bulunmaktadır. "Güler" redifiyle 14. yüzyılda bir, 15., 16. ve 18. yüzyılda ise 2'şer gazel yazılmıştır. Gazellerin yazımı yaklaşık 5 yüzyıla dağılmıştır. Sadece 17. yüzyılda "güler" redifli gazel yazıldığı tespit edilememiştir. Bunun sebebinin de, redif olarak seçilen bazı redif kelimelerin şairlerin ve içinde yaşadıkları toplumun psikolojisini yansıtmaması (Kurnaz 1997: 265-266) olduğu söylenebilir.

"Güler" redifli gazellerin, yazıldıkları edebi çevre ve dönem farklılıkları kalın çizgilerle şöyle gösterilebilir:

14. yüzyıl, Türk dünyasının tarihi ve siyasi bakımdan hareketli ve oldukça karışık bir dönemdir. Kültür ve edebiyat tarihi açısından önemli olan 14. yüzyıl Anadolu'sunda, Selçuklu Devleti yıkılmış; Moğol hâkimiyeti sona ermiş ve Karamanoğulları, Germiyanogulları, Aydınoğulları, Osmanogulları gibi beylikler kurulmuştur. Anadolu'da beylikler arası toprak ve siyasi üstünlük kurma mücadeleleri yüzyıl boyunca sürmüş ve yüzyılın sonlarında siyasi güç Osmanlılar'ın eline geçmiştir. 14. yüzyılda Türk dili daha çok işlenip gelişmiş, bir önceki yüzyıla göre yazar ve şair sayısı artmış, mensur ve manzum pek çok eser yazılmıştır.

Osmanlı Devleti, 15. yüzyılın başında, Ankara Savaşı sonucunda büyük sarsıntı geçirmişse de kısa sürede birliğini sağlamayı başarmıştır. Bu yüzyılda dünya ve Türk tarihi açısından yaşanan en önemli olay, İstanbul'un Fatih Sultan Mehmed tarafından fethidir. Bu dönem başında Osmanlı'da oluşan karışıklıklar, Anadolu'daki edebi ve kültürel faaliyeti yavaşlatmamıştır. Karamanoğulları, Candaroğulları sahaları ve Osmanlı topraklarında edebi hayat devam etmiştir. 15. yüzyılda edebiyat büyük bir gelişme göstermiş, divan edebiyatı kuruluş dönemini tamamlayarak klasik bir duruma gelmiştir. Manzum mensur her türde yazılmış pek çok eserle edebiyat iyice gelişerek yükselme devri başlamıştır. Şiirde Arapça Farsça kelimelerin oranı artmış; halk söyleyişleri, atasözleri ve deyimlere daha çok önem vermeye başlanmıştır.

16. yüzyıl, Osmanlı'nın her alanda altın çağını yaşadığı bir yüzyıldır. Bu yüzyılda Osmanlı Devleti, doğuda İran'dan batıda Macaristan'a, kuzeyde Kırım'dan güneyde Arap Yarımadası'na ve Kuzey Afrika'ya kadar sınırlarını genişletmiştir. Ülkedeki genel değişmeye paralel olarak kültür ve edebiyat da gelişmiş, padişahlar bilim ve sanata önem vermişlerdir. Bu yüzyılda divan edebi-

yatı, ortak İslam kültürü içerisinde eser verirken Türk şairleri kendi duyuş ve düşüncelerini, gelenekleri, toplumun yaşayışını, Türkçe'nin dil varlığı içerisinde yer alan atasözleri, deyimler vb. milli unsurları, ortak İslami malzemeyle yoğurmuşlar ve İran şiirinden ayrı bir Türk şiiri meydana getirmişlerdir. 16. yüzyılda, manzum mensur her türde yazılmış eserlerle divan edebiyatı olgun bir edebiyat görünümü kazanmıştır. Bu yüzyıldan başlayarak artık Türk şairleri, üstat sayılacak ve eserleri örnek alınacaktır. İslam kültürüyle yetişen divan şairleri bu kültürün bir parçası olarak Arapça ve Farsça'yı şiir dilinde kullanmışlar, hatta bu dillerde yazmayı hüner saymışlardır. Bu nedenle bir önceki yüzyılda başlayan Arapça ve Farsça'nın Türk dili üzerindeki etkisi bu yüzyılda daha da artmıştır. Bu yüzyılda, yüzlerce şair tarafından işlenen divan şiiri, estetik ve âhenk yönünden zirveye ulaşmıştır.

Son klasik dönem ise 18. yüzyıldır. Bu dönem, sosyal ve kültürel hayatta yeni bir değişimin başladığı III. Ahmet'in tahta çıkış tarihinden, modernite sürecinde önemli bir dönüm noktası olan II. Mahmut devrine kadar devam eder. Zevk ve sefa, bilim, kültür ve sanat faaliyetleri bakımından önemli gelişmelerin sergilendiği Lale Devri (1718-1730) bu yüzyılda yaşanmıştır. 18. yüzyıl, önceki asırlarda oluşan zevk anlayışları doğrultusunda bir gelişme göstermekle birlikte, çok daha renkli, zengin ve eklektik bir görünüm arz etmiştir. Anlamdan ziyade sese önem veren, açık, tabii, zarif bir söyleyişe dayanan klasik üslup; bu üslup içinde kalmakla birlikte ses yerine anlamı ön plana çıkararak hikemi üslup; anlamın ön plana çıktığı, girift ve yeni mazmunlarla yüklü muğlak, tasannulu söyleyişe dayanan Hint üslubu ve konuşma diline ait deyişlerle yüklü, külfetsiz, açık bir söyleyişe yaslanan mahallî üslup bu yüzyılın belirgin çizgileri olmuştur. Pertev ve Enderunlu Hasan Yâver, klasik üslubu takip eden şairler arasındadır (Mazıoğlu 1983: 80-134; Mengi 1994: 65-66, 101-103, 149-151, 203-205; Şentürk 2004: 118-119, 162, 252, 400-401; Macit 2006: 29-50; Bilkan 2006: 252-285; Horata 2006: 447-530).

D. Gazellerin Muhteva Karşılaştırılması

(Benzerlikler ve Farklılıklar)

Bu bölümde, yukarıda verdiğimiz gazellerin muhteva bakımından karşılaştırılması yapıp, benzer ve farklı noktaları ortaya konacaktır.

Ahmedî'nin gazelinin redifi, daha sonra yazılan gazellerden farklı olarak "-a" yönelme durum eki ile beraber ek+kelime konumundadır. Yönelme durum (datif) eki, cümlede fiilin kendisine doğru yöneldiğini anlatan bir ektir. Bundan

dolayı, gazelin “-a güler” şeklindeki redifi, muhtevanın belirlenmesinde de önemli bir işleve sahip olmuştur.

Ahmedî’nin gazeli, söz konusu redifle yazılan ilk şiir olması sebebiyle, muhteva bakımından, tamamen özgün olduğu söylenebilir. Gazelde, genel olarak sevgilinin güzellik unsurları ve âşığın halleri anlatılmıştır.

Sevgilinin güzellik unsurlarının üstünlüğü, benzetildiği unsurlara karşı gülme olayıyla verilmeye çalışılmıştır. Bu sebeple, sevgilinin gül renkli yüzü, gül bahçesine; sözünün zevki şeker kamışı tarlasına; yakut ve cevher gibi olan dudakları Bedahşan’da çıkan kıymetli taşlara; ağzından çıkan sözler de bengi-suya güler. Sevgilinin saçının güzel kokusu karşısında da, saba rüzgârı fesleğen çiçeğine güler.

Âşığın üstünlüğü de, aynı şekilde, karşısındaki unsurlara gülmesiyle verilir. Şiirde, âşığın döktüğü kanlı gözyaşlarının, denizlere güldüğü söylenir. Âşık da, sevgilinin derdindeki zevki tattığı için derman istemez; bilakis ona karşı güler.

Âşığı, sevgilinin saçına bağlı vaziyette gören kişiler ise, ona güler. Şiirde âşık, küçümseme ve gülmelere karşı aşkıdan hiç ödün vermeyen üstün bir kişi olarak tasavvur edilir.

Ahmed Paşa’nın şiirinde, çeşitli orijinal hayaller söz konusudur. Ahmedî’nin gazelinde, âşığı, sevgilinin saçında bağlı vaziyette gördükleri için gülenler; Ahmed Paşa’nın şiirinde, çok ağladığı ve ağlamasıyla adeta dünyayı suya gark ettiği için gülmektedirler. Ahmedî’nin şiirinde zikredilmeyen “ağ-yâr” kelimesi Ahmed Paşa’nın şiirinde kullanılmıştır.

Âşık yahut bülbül ağlarken, sevgili ve gül ise gülmektedir. Ayrıca sevgilinin, âşığın düşmanları olan rakipler ile bir olup oynayıp güldüğü ifade edilir. Bununla âşık, kışkırtılmaya çalışılmıştır.

Gazelde, sosyal muhtevalı iki beyit yer alır. İlkinde dost, dostun ağladığına gülmektedir. Şiirde, dostluğun kaidesinin böyle olmadığı söylenerek ince bir eleştiri yapılır. Diğer beyitte ise, insanın düşmanlarına karşı içten bir şekilde değil, istemeden güldüğü dile getirilir.

Necati Bey’in gazelinde çeşitlilik dikkat çeker. Âşığın/bülbülün ağlaması, sevgilinin/gülün gülmesi hayali, Ahmed Paşa’nın şiiri ile benzerlik gösterir.

Beyitlerde sevgilinin gülmesi çeşitli tasavvurlar içinde hayal edilir: Geçici dünyada, birçok gonca dudaklı güzel güler; fakat, gül gibi gülenlerin ise sebepsiz güldüğü söylenir.

Gonca dudaklı güzellerin, öpücük istenince güldüğü şeklinde orijinal bir hayale rastlanır. Bu söyleyiş, devrine göre oldukça yenidir. Zira divan şiirinde bu çeşit söyleyişler, 18. yüzyılda Nedim'den itibaren yaygınlaşmaya başlayacaktır.

Mitoloji kahramanı Dahhak'a yer verilerek, sevgilinin dudaklarının onun gibi güldüğü ifade edilir.

Bir beyitte, "Çoğu kişi öfke vakti güler." şeklindeki inanışa yer verilir. Bu gerçeği bilmeyen pervanenin mumun gülüşüne aldandığı belirtilerek sosyal bir mesaj verilmeye çalışılır.

İçki içen âşıkların meclisinde, coşku arttıkça neşe ehlinin ağladığı edepsizlerin güldüğü şeklindeki tasavvur ile devrin sosyal yaşantısına dair ipucu verilir.

Necati Bey'in gazelinde, diğer şiirlerde hiç söz konusu edilmeyen bir konu da yer alır. "Güler" redifindeki "-(e)r" geniş zaman çekim ekinin, sıfat-fiil eki olarak kullanılmasıyla, daha çok tasavvufi anlamda kullanılan nazar ehlinin, gece gündüz gülen bir güzellik istendiği dile getirilerek tasavvufi düşünceye kapı aralanır.

Muhibbî'nin sevgilinin saçının konu edildiği beyiti, Ahmedî'nin şiiri ile benzerlik gösterir. Sümbül gibi saçlar yüze doğru sarkınca kâküller sevincinden güler.

Gazelde, gülün, saba rüzgârı vasıtasıyla açılınca ve bülbül karşısında güldüğü dile getirilir.

Sürahinin kulkul şeklinde kahkaha sesleri ile gülmesine ilk defa Muhibbî'nin gazelinde rastlanır.

Muhibbî'nin şiirinde de iki farklı sosyal temalı beyit yer alır. Birincisinde dünyanın insana, önce sevgi gösterisinde bulunup sonra eziyet ettiği; daha sonra da dünyanın gülüp insanların ağladığı ifade edilir. Bu nedenle, dünyaya gönül verilmemesi konusunda insanlar uyarılır. İkinci sosyal muhtevalı beyitte ise, saçı ağarmış ve yaşlanmış insanların akıllarını başlarına alması ve davranışlarına dikkat etmesi gerektiği hatırlatılır. Böyle yapılmadığı takdirde, akıllı insanların gülünmesine maruz kalınacağı söylenir.

Âşık Çelebi'nin gazelinde, sevgilinin âşık ile değil diken gibi olan rakiplerle gülüp oynaması hayali, Ahmed Paşa'nın beyiti ile benzerlik gösterir.

Aştan dolayı rezil rüsva olan âşığın, gülen kimi görse kendine gülündüğü vehmine kapıldığı söylenir. Ayrıca âşığın haline müslümanın ağlayıp kâfirin gülmediği, kâfirin bile ağlayıp köpeklerin güldüğü ifade edilerek âşığın içinde bulunduğu kötü durum verilmeye çalışılır.

Âşığın ağlasa da gülse de aşkını terk etmediği ifade edilerek, ilk kez âşığın güldüğü hayali dile getirilmiş olur.

Düşte ağlayan kişinin uyanınca güldüğü şeklindeki bir rüya yorumuna da yer verilir.

Pertev'in gazelindeki beyitlerin, daha önceki şairlerle önemli ölçüde benzerlik gösterdiğine şahit olunur: Âşığın/bülbülün ağlayıp, sevgilinin/gülün gülmesi Ahmed Paşa ve Necati Bey; sürahinin kulkul şeklinde kahkaha sesleri ile gülmesi Muhibbî; sevgilinin saçının konu edildiği beyit Ahmedî ve Muhibbî'nin beyitleriyle benzerlik gösterir.

Bülbülün, çiğ tanelerini gül zannedip gülmesine ve mecliste, şarap içenlerin ağlamasına karşılık kadehin gülmesine ise ilk defa tesadüf edilir.

Enderunlu Hasan Yâver'in gazelinde ise, âşığın/bülbülün ağlayıp, sevgilinin/gülün gülmesi teması, Ahmed Paşa, Necati Bey ve Pertev'in şiirleri ile benzerlik gösterir.

Dağlardaki ırmakların ağlaması, kekliklerin gülmesi hayali ise orijinaldir.

Kuşların, gül bahçesinde kahkaha ile gülmesine ilk defa rastlanır.

Güzellerin aşkının coşkusu, ağlayan âşıkları güldürdüğü gibi, pervanelerin de meclisin mumunun alevine gizlice gülmesi tasavvuruna da ilk defa tesadüf edilir.

Gazeller arasında, redd-i matlaya sadece Yâver'in gazelinde yer verilmiştir.

E. Gazellerin Dış Yapı (Şekil) Özellikleri Açısından Karşılaştırılması

a. Nazım Şekli

İncelememizi, bilimsel verimlilik açısından, gazel nazım şekli ile yazılan şiirlerle sınırladık. Çalışmamızda tespit ettiğimiz gazellerin beyit sayısı, 5 ile 8 arasında değişmektedir. Ahmedî'nin yazdığı "güler" redifli ilk gazel 7, daha sonra yazılan Ahmed Paşa'nın gazeli ise 5 beyittir. Necati Bey'in gazeli, 8 beyit-

ten oluşmaktadır. Muhibbî, Âşık Çelebi, Pertev ve Enderunlu Hasan Yâver'in gazellerinin beyit sayıları da 5'tir.

b. Ölçüsü

İncelemeye konu olan 7 gazel de aruz vezniyle kaleme alınmıştır. Bu gazelerde, 3 farklı aruz kalıbı kullanılmıştır. Ahmedî ve Ahmed Paşa remel bahrinin "Feilâtün Feilâtün Feilâtün Feilün" kalıbıyla; Necati Bey muzâri bahrinin "Mefûlü Fâilâtü Mefâilü Fâilün" kalıbıyla; Muhibbî, Âşık Çelebi, Pertev ve Yâver ise remel bahrinin "Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün" kalıbıyla gazellerini yazmışlardır. Bu kalıplar, Türk şiirinde en çok kullanılan aruz vezinleri arasındadır.

c. Kafiye Değeri

"Güler" redifli gazellerin kafiye değerini şöyle sıralayabiliriz: Ahmedî'nin gazeli: "ân", Ahmed Paşa'nın gazeli: "âr", Necati Bey'in gazeli: "eb", Muhibbî'nin gazeli: "u/ül", Âşık Çelebi'nin gazeli: "a/er", Pertev'in gazeli: "u/ül", Enderunlu Hasan Yâver'in gazeli: "ân".

Ahmedî'nin gazelinin kafiyesi ile Enderunlu Hasan Yâver'in gazelinin kafiyesi ve Muhibbî'nin gazelinin kafiyesi ile de Pertev'in gazelinin kafiyesi ortaktır. Ahmed Paşa, Necati Bey ve Âşık Çelebi'nin gazellerinin redifleri ise birbirlerinden farklıdır.

Belagat kitaplarında, yalnız revî harfinin tekrarı ile yapılan kafiyele "mücerred kafiye" denilmektedir. Necati Bey'in gazeli "b", Âşık Çelebi'nin gazeli "r", Muhibbî ve Pertev'in gazelleri ise "l" harfinin benzerliğine dayanan mücerred kafiyelelerdir.

Birden fazla ses benzeşmesinden meydana gelen mürekkebi kafiyelelerin, reviden önce ridf harfinin bulunduğu çeşidi ise mürdef kafiye olarak bilinir (Saraç 2007: 267-272). Ahmedî, Ahmed Paşa ve Enderunlu Hasan Yâver'in gazellerinin kafiyeleleri, mürdef kafiyelelerdir.

İncelenen şiirler arasında, sadece Ahmedî'nin gazelinin redifi, ek+kelime (-a güler) biçimindedir.

Sonuç

Başlı başına bir tema olarak kabul edilen ve divan şiirinde önemli yeri olan redif, şekil yanında, muhtevanın biçimlenmesinde de belirgin rol üstlenmiştir.

Divan şiirinde, ilk defa Ahmedî tarafından “ek+kelime (-a güler) biçiminde kullanılan “güler” redifi, daha sonraki yüzyıllarda, ek olmaksızın Ahmed Paşa, Necati Bey, Muhibbî, Âşık Çelebi, Pertev ve Enderunlu Hasan Yâver tarafından kullanılmıştır. 14. yüzyılda bir, 15., 16. ve 18. yüzyıllarda ikişer tane olmak üzere, tespit edilebilen “güler” redifli gazellerin sayısı yedidir.

“Güler” redifli gazellerin odak noktası olan “gülme”, divan şiirinin estetik kuralları çerçevesinde, çeşitli tasavvurlar içinde dile getirilmiştir. Tespitlerimize göre, “güler” redifli gazelerde, sevgili-âşık, gül-bülbül, sevgili, sevgilinin sıfatları, sevgilinin rakipler ile birlikteliği, gül, bülbül, âşık, rakipler, meclis, kuşlar, su sesi, sosyal yaşam ve tasavvuf gibi temalar işlenmiştir. Muhteva bakımından benzer beyitlerde, üslup ve söyleyiş farklıları bulunmaktadır.

Divan şiirinde yazılan müşterek redifli gazelerde muhteva, yekpare olmayıp, birbirinden farklı temalar içermektedir.

Divan şairleri, uzun tarihsel süreç içinde, bir yandan birbirleriyle etkileşim içinde olurlarken bir yandan da kendi dillerini işleyip geliştirmeye ve kendi üsluplarını oluşturmaya çalışmışlardır.

Divan şiirinde, iç dinamiklerin kendi içindeki değişimi ve gelişimi, ortak redifli şiirlerin karşılaştırılması sonucunda takip edilebilir. ©

KAYNAKLAR

- AK, Coşkun (1987), *Muhibbî Divanı*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- AKDOĞAN, Yaşar (1979), *Ahmedî Divanı, Tenkitli Metin ve Dil Hususiyetleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- AKÜN, Ömer Faruk (1994), "Divan Edebiyatı", *TDVİA*, C. 9, İstanbul.
- ALICI, Lütfi (2004), "Klâsik Türk Edebiyatında Tenkit Örnekleri Olarak 'Yuf' Redifli Gazeller", *İlmî Araştırmalar*, Sayı 17/Güz, İstanbul.
- AYTAÇ, Gürsel (2001), *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- BEKTAŞ, Ekrem (2007), *Muvakkit-zâde Pertev Divanı*, Malatya, Öz Serhat Yayıncılık.
- BEKTAŞ, Ekrem (2009), "'Kâşki' Redifli Gazeller Üzerine Bir Değerlendirme", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/2 Winter.
- BİLKAN, Ali Fuat (2006), "Orta Klasik Dönem (1600-1700) Şiir", *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. 2, İstanbul, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet (2001), *Necati Bey Divanı'nın Tahlili*, İstanbul, Kitabevi.
- HANÇERLİOĞLU (KILIÇ), Filiz (1988), *Âşık Çelebi Divanı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- HORATA, Osman (1998), "Necati Bey'den Bâkî'ye 'Döne Döne'", *Bilig*, Sayı 7/Güz, Ankara.
- HORATA, Osman (2006), "Son Klasik Dönem (1700-1800) Şiir", *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. 2, İstanbul, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- İSEN, Mustafa, Filiz Kılıç, İ. Hakkı Aksoyak, Aysun Eyduran (2002), *Şair Tezkireleri*, Ankara, Grafiker Yayınları.
- KURNAZ, Cemâl (1997), "Divan Şiirinde Belge Redifler", *Divan Edebiyatı Yazıları*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- KUT, Günay (1989a), "Ahmed Paşa, Bursalı", *TDVİA*, C. 2, İstanbul.
- KUT, Günay (1989), "Ahmedi", *TDVİA*, C. 2, İstanbul.
- MACİT, Muhsin (1996), *Divan Şiirinde Âhenk Unsurları*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- MACİT, Muhsin (2006), "İlk Klasik Dönem (1453-1600) Şiir", *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. 2, İstanbul, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

- MAZIOĞLU, Hasibe (1983), "Türk Edebiyatı, Eski", *Türk Ansiklopedisi*, C. XXXII, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- MENGİ, Mine (1994), *Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Edebiyat Tarihi-Metinler*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- MUALLİM NACİ (2004), *Edebiyat Terimleri İstılâhât-ı Edebiye*, Haz. M. A. Yekta Saraç, İstanbul, Gökkuşbe.
- SARAÇ, M. A. Yekta (2007), *Klâsik Edebiyat Bilgisi, Biçim-Ölçü-Kafiye*, İstanbul, 3F Yayınevi.
- SEFERCİOĞLU, M. Nejat (2008), "Meyve Redifli Gazeller", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/5 Fall.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atillâ-Ahmet Kartal (2004), *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, Dergâh Yayınları.
- TÂHİRÜ'L-MEVLEVÎ (1994), *Edebiyat Lügati*, Haz. Kemâl Edip Kürkcüoğlu, İstanbul, Enderun Kitabevi.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (1997), *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, Çağlayan Kitabevi.
- TARLAN, Ali Nihat (1992), *Ahmet Paşa Divanı*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- TARLAN, Ali Nihat (1997), *Necâtî Beg Divanı*, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- ÜSTÜNER, Kaplan (2010), *Enderunlu Hasan Yâver Divan İnceleme-Metin-Çeviri-Dizin*, Ankara, Birleşik Yayınları.
- YENİTERZİ, Emine (2005), "Divan Şiirinde Gazel Redifli Gazeller", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 18/Güz, Konya.